

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA**

Cu titlu de manuscris

CZU: 341.645.5:341.231.14(043.2)

SUVAC SERGIU

**LIBERTATEA DE GÂNDIRE ÎN CONTEXTUL ARTICOLULUI 9 AL
CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ȘI AL
JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI**

**SPECIALITATEA 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN
PUBLIC**

**REZUMATUL
tezei de doctor în drept**

CHIȘINĂU – 2022

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale a Universității Libere Internaționale din Moldova.

Conducător științific:

POALELUNGI Mihail, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar

Membrii Comisiei de îndrumare:

CAUIA Alexandr, doctor în drept, conferențiar universitar

ȚURCAN Serghei, doctor în drept, conferențiar universitar

DORUL Olga, doctor în drept, conferențiar universitar

Componenta Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat:

SMOCHINĂ Andrei, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova – președinte

POALELUNGI Mihail, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova – conducător științific

BALAN Oleg, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Academia de Administrare Publică - membru-referent

SUCEVEANU Natalia, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova - membru-referent

CAUIA Alexandr, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova - membru al comisiei de îndrumare, membru-referent

ROȘCA Valentin, doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova - membru-referent

Susținerea vă avea loc la data de 16 decembrie 2022, ora 16:00 în ședința Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova pe adresa: MD-2012, mun. Chișinău, str. Vlaicu Pârcălab 52, sala 212.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității Libere Internaționale din Moldova și pe pagina web a Universității Libere Internaționale din Moldova (<https://ulim.md/doctorat/sustinerea-tezelor-de-doctorat/>) și Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (<https://www.anacec.md/>).

Rezumatul a fost expedit la data de 15 noiembrie 2022.

Secretar științific al Consiliului Științific ULIM

ROBU Elena, doctor în științe economice, conferențiar universitar

semnătura

Conducător științific

POALELUNGI Mihail, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar

semnătura

Autor: SUVAC Sergiu

semnătura

CUPRINS

1.	REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
2.	SINTEZA CAPITOLELOR (CONȚINUTUL TEZEI DE DOCTOR).....	8
3.	CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	23
4.	LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE.....	27
	ADNOTARE.....	29
	ANNOTATION.....	30

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei de cercetare. Libertatea gândirii este la originea tuturor realizărilor civilizației umane la toate etapele de existență a acesteia. Gândirea liberă, neîndoctrinată de dogme, prejudecăți și stereotipuri a stat la baza conceperii modelului heliocentric al sistemului solar, a permis descifrarea structurii de dublă spirală a ADN-ului uman, a propus gama muzicală, a realizat sistemul periodic al elementelor chimice, a inventat sistemul binar – momente care au marcat adevărate ”revoluții” în mințile oamenilor și realitățile acelor timpuri, lăsând o amprentă puternică în evoluția omenirii, sporind, în consecință, calitatea vieții oamenilor diferitelor epoci.

Gândirea este liberă, afirma Marcus Tullius Cicero în secolul I î.e.n. Societatea internațională a reușit să dea conținut juridic celebrului citat abia la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX.

Datorită eforturilor titanice ale personalităților notorii de pe acele timpuri, și datorită receptivității autorităților naționale, omenirea a reușit să includă libertatea de gândire în lista libertăților și drepturilor civile fundamentale, care aparțin fiecărei persoane din momentul nașterii și de care statul n-o poate priva. Mecanismul european de protecție a drepturilor omului fundamentat pe dispozițiile CEDO a avut grijă să dezvolte conținutul acestei libertăți, adaptând-o la realitățile timpurilor noastre.

Libertatea de gândire este o condiție esențială a unei societăți democratice, a unui stat de drept. Filosofi, juriști, oamenii de artă au tratat dintotdeauna libertatea de gândire drept cea mai importantă valoare a unei societăți prospere. Fiind valorificată plenar această libertate aduce doar beneficii atât individului, cât și societății în ansamblu.

Apărută în legislațiile naționale, libertatea de gândire a fost împrumutată de tratatele internaționale, care i-au consfințit caracterul de normă imperativă. Astăzi, libertatea de gândire se conține în prevederile actelor, tratatelor internaționale universale și regionale prin care sunt create mecanismele de protecție a drepturilor omului (Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice, Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Convenția Interamericană a Drepturilor Omului, Carta Africană a Drepturilor Omului, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene etc.), cât și în convențiile care protejează anumite categorii de persoane (Convenția cu privire la drepturile copilului, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială etc.) Totodată, trebuie să recunoaștem că cea mai consistentă interpretare a acestei libertăți fundamentale o avem datorită dezvoltărilor jurisprudențiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului, înființată pentru a asigura

respectarea de către statele părți a angajamentelor ce decurg din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

În pofida faptului că libertatea de gândire, de conștiință și de religie este consacrată de multiple instrumente universale și regionale de protecție a drepturilor omului, este incorporată în legislațiile naționale ale statelor, realizarea acesteia în practică relevă o serie de probleme iscate, în esență, de termenii ce stârnesc confuzii în rândurile beneficiarilor, dar și juriștilor practicieni; de reticența autorităților naționale în procesul de asigurare a respectării drepturilor fundamentale ale persoanelor. Subsecvent, în prezenta lucrare ne propunem să identificăm principalele obligații pozitive ale statului pe terenul articolului 9 al Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale cu formularea concluziilor relevante în vederea prevenirii încălcărilor dispozițiilor tratatului indicat.

De regulă orice cercetare în materia drepturilor materiale și procedurale garantate de CEDO respectă abordarea dihotomică: *ab initio* sunt analizate în detalii apariția, evoluția, natura și conținutul dreptului garantat, ulterior sunt determinate condițiile imixtiunii autorităților în procesul de realizare a dreptului/libertății – obiect al cercetării. Pornind de la natura absolută a dreptului la libertatea de gândire, în debutul acestei lucrări facem precizarea că nu vor fi tratate aspecte ce legitimează imixtiunea autorităților naționale. Iar principiile subsidiarității, proporționalității vor analizate exclusiv în momentul în care va fi tratată corelația libertății de gândire cu alte drepturi convergente garantate de CEDO.

Gradul de studiere a temei de cercetare. Prezenta teză se prezintă în calitate de studiu inedit în doctrina autohtonă de Drept Internațional al Drepturilor Omului, Dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului, Protecția Juridică a Drepturilor Omului prin care se urmărește să fie analizate *in concreto* natura, conținutul și locul libertății de gândire în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, așa cum a fost proiectat acest sistem regional de statele părți la CEDO. Lucrările consultate în vederea redactării acestui material științific prezintă anumite particularități iscate din caracterul specific al libertății analizate.

Astfel, o primă trăsătură a suportului bibliografic o prezintă caracterul pluridisciplinar al studiilor care consacră libertatea de gândire. În special se atestă numeroase surse cu implicații filosofico-juridice, politice, medicale. Aici referim studiile realizate de Swaine L., Medvedev S., Bury J., B., Berdyayev N.

Conținuturi valoroase în vederea redactării capitolelor 2 și 3 din prezenta lucrare au fost descoperite în manualele ce tratează teoria drepturilor omului. Printre acestea merită a fi indicate lucrările didactice și metodico-didactice ale autorilor Lucașeva, Balașenko, Suharev, Rehman etc.

O altă trăsătură a bibliografiei prezentei lucrări o prezintă faptul că a fost utilizat unui număr considerabil de lucrări prin care este sistematizată și comentată practica Curții Europene a

Drepturilor Omului. Acestea nu se referă *stricto sensu* la subiectul analizat, dar ne oferă informații valoroase în vederea identificării jurisprudenței relevante, abordarea științifică a conceptelor și determinarea rolului libertății de gândire în sistemul CEDO. Printre cele mai valoroase studii menționăm cele semnate de C. Bîrsan, Harris O'Boyle, Berger V., Murdoch J., Renucci J.-F., Xenos D., Gomien D., De Salvia M.

În calitate de reprezentanți ai doctrinei autohtone având cercetări în domeniul libertății de gândire, ce au constituit suportul doctrinar al prezentului text științific merită a fi menționați M. Poalelungi, D. Sârcu-Scobioală, O. Dorul, A. Morărescu etc.

Din cele promovate de cele mai strălucite minți ale tuturor timpurilor, constatate în doctrina de specialitate și exprimate în instrumentele juridice cu caracter universal, regional și național, libertatea de gândire este una din libertățile fundamentale ale omului esențială pentru viața plină a ființei umane. Perfect conștienți de acest fapt, autorii Convenției Europene a Drepturilor Omului au convenit să asigure protecția libertății de gândire a persoanei deja în forul său interior, aceasta constituind un exercițiu complex cu implicații empirice nu neaparat juridice.

Finalitatea prezentului demers științific nu-l constituie identificarea limitelor morale și logice ale libertății de gândire, ci relevarea naturii sale juridice și condițiilor de exercitare. Prin urmare, ne propunem în calitate de **scop al cercetării** să studiem profund și multiaspectual libertatea de gândire în sistemul CEDO în calitate de concept teoretic și în calitate de instituție juridică. În vederea atingerii scopului fixat ne propunem realizarea următoarelor **obiective ale cercetării**:

- definirea libertății de gândire;
- stabilirea cadrului normativ internațional (universal și regional) și celui național în materia libertății de gândire;
- analiza raționamentelor juridice ce au stat la baza hotărârilor sau deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului pe terenul libertății de gândire;
- reliefaarea principiilor generale degajate din jurisprudența Curții de la Strasbourg în materia libertății de gândire;
- cercetarea libertății de gândire în contextul altor drepturi garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și identificarea raționamentelor de care se conduce Curtea Europeană a Drepturilor Omului atunci când pune în balanță interese concurente: libertatea de gândire pe de o parte și libertatea de exprimare, fie libertatea de asociere, fie dreptul la viață privată etc. pe de altă parte;
- determinarea obligațiilor pozitive și negative ale statului pe terenul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Ipoteza de cercetare. Inițiem cercetarea științifică prin fixarea ipotezelor cu caracter general și specific care urmează să fie demonstrate până la final. Reieșind din natura libertății ce constituie obiectul prezentului studiu, abordarea sa multidisciplinară, ne propunem următoarele ipoteze de cercetare:

- libertatea de gândire, izvorâtă din demnitatea umană, are caracter fundamental reieșind din importanța procesului psihic cognitiv pentru viața omului;
- libertatea de gândire are caracter absolut nefiind admisă, dar nici fezabilă la moment imixtiunea autorităților în procesul de realizare a acesteia;
- libertatea de gândire, în lumina constatărilor Curții Europene a Drepturilor Omului, este o premisă în vederea realizării plene a altor drepturi și libertăți fundamentale ale persoanei.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în stabilirea unui concept clar al libertății de gândire, determinarea locului și rolului libertății de gândire în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, având drept scop eliminarea confuziilor ce însoțesc conținutul acestei libertăți fundamentale în teoria și practica dreptului, fapt ce conduce în final la elaborarea propunerilor *de lege ferenda* întru adoptarea unui cadru normativ viabil adaptat la standardele internaționale și excluderea erorilor judiciare. Nenumeroasele surse doctrinare autohtone și externe în domeniul conținutului juridic al libertăților fundamentale ale omului ce protejează *forum internum* justifică necesitatea și actualitatea prezentei investigații științifice în vederea fundamentării științifice a libertății de gândire în calitate de concept doctrinar, dar și instituție juridică.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Cercetarea conceptuală a libertății de gândire presupune un exercițiu intelectual complex, or, prezenta lucrare satisface cerința de pluridisciplinaritate actuală din perspectiva tendințelor în evoluția metodologiei cercetărilor științifice în domeniul dreptului. Vom demonstra, pe parcursul prezentului studiu, că conceptul tratat constituie domeniu de interes atât pentru juriștii specializați în domeniul dreptului constituțional, teoria generală a statului și dreptului, dreptul internațional, dreptul internațional al drepturilor omului, dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului, dar și pentru filosofi, sociologi, medici. Vom recurge în repetate rânduri la analiza și, corelativ, sinteza fenomenelor și evenimentelor cercetate. Subsecvent, bazele metodologice ale cercetării constituite dintr-o totalitate de mijloace și procedee teoretice și practice de cunoaștere a domeniului cercetat al realității juridice însumează:

- *analiza logică (deductivă, inductivă, generalizare, specificare)* aplicată pe întreg parcursul lucrării întru a identifica conținutul juridic al libertății de gândire, obligațiile pozitive analizate în teza de doctorat.

- *analiza istorică* este relevantă în vederea analizei evoluției istorice și codificării libertății de gândire, pentru a contura, în ultimă instanță, întinderea obligațiilor pozitive pe terenul articolului 9 al CEDO. În rezultatul prezentei investigații științifice ne propunem să identificăm în aspect evolutiv, dar și cantitativ raționamentele care stau la baza deciziilor și hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului atunci când aceasta se expune pe marginea libertății de gândire.

- *metoda dialectică*, presupunând analiza opiniilor contrare vis-a-vis de un fenomen sau proces, este oportună atunci când analizăm opiniile doctrinare, uneori contradictorii, cu privire la natura libertății de gândire și relaționarea acesteia cu alte libertăți fundamentale ale omului, ce va permite, la finalul lucrării, să fie identificate soluții practice și teoretice adecvate.

- *analiza comparativă* aplicată la tratarea subiectului compatibilității legislației Republicii Moldova cu standardele CEDO în materia asigurării libertății de gândire;

- *analiza sistemică* utilizată în cadrul stabilirii originii, locului și rolului libertății de gândire în sistemul dreptului internațional al drepturilor omului, precum și în sistemul CEDO. Anume această din urmă metodă ne permitem să proiectăm conținutul Capitolului 3 unde este tratată convergența libertății de gândire cu alte drepturi și libertăți din sistemul CEDO;

- *analiza dinamică (în perspectivă)* pentru a prognoza modificările ce urmează a fi operate în legislația națională în vederea valorificării plenare de către fiecare individ în parte a libertății de gândire.

2. SINTEZA CAPITOLELOR (CONȚINUTUL TEZEI DE DOCTOR ÎN DREPT)

Teza de doctorat cu tema „Libertatea de gândire în contextul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului și al jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului” conține trei capitole însumând 12 paragrafe. În mare parte, materialul științific este expus simetric fiind respectată metoda deductivă de abordare a conținutului.

În **Capitolul 1** intitulat *Cadrul normativ, doctrinar și jurisprudențial în materia libertății de gândire în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului*, în conformitate cu recomandările Ghidului de elaborare și redactare a tezei de doctorat și a rezumatului, conține o analiză a situației în domeniul tezei și include următoarele compartimente: *1.1. Reflecții doctrinare privind natura și conținutul libertății de gândire; 1.2. Consacrarea normativă a libertății de gândire; 1.3. Repere jurisprudențiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului în domeniul libertății de gândire; 1.4. Concluzii la Capitolul I.*

Primul paragraf intitulat *”Reflecții doctrinare privind natura și conținutul libertății de gândire”* conține o abordare deductivă a materialului științific, prin stabilirea conținuturilor relevante în lucrările științifice și didactico-științifice la subiectul drepturilor omului care vor

demonstra, în cele din urmă, gradul de cercetare a temei lucrării de doctorat în literatura de specialitate autohtonă și cea străină. În acest sens, au fost analizate conținuturi științifice din manuale de drepturi ale omului semnate de autori străini (Lucașeva E., Renuci J.-F. etc.)

Fiind absolut deosebită natura libertății de gândire, care face parte din prima generație a drepturilor și libertăților omului, ținem să menționăm caracterul pluridisciplinar al studiilor ce consacră libertatea ce constituie obiectul investigației științifice. În special se atestă numeroase surse cu implicații filosofico-juridice. Din acestea fac parte: opera platoniană ”*Phaidon*”, ”*Theaitetos*”; ”*Tratat Teologico-Politic*” semnat de B. Spinoza; lucrarea fundamentală ”*A history of freedom of thought*” a autorului Bury J. B.; ”*Despre libertate*” scrisă de John Stuart Mill; studiul ”*Freedom of thought as a basic liberty*” elaborat de Lucas Swaine; ”*О назначении человека*” a autorului rus N. Berdyaev.

Un suport valoros în vederea redactării conținuturilor capitolelor tezei de doctorat îl constituie studiul ”*Compilation des normes du Conseil de l’Europe relatives aux principes de liberté de pensée, de conscience et de religion et liens avec d’autres droits de l’homme*” adoptat de Comitetul de experți pentru drepturile omului (CDDH) al Consiliului Europei la 19 iunie 2015.

Un loc aparte în cercetarea realizată am dedicat noilor implicații ale tehnologiilor și științelor medicale asupra procesului cognitiv, subsecvent asupra modului de valorificare de către ființa umană a libertății de gândire. În acest sens, am apelat la rezultatele celor mai recente dezvoltări sub egida Consiliului Europei care s-au materializat prin introducerea în uzul juriștilor contemporani a conceptului ”neurodrepturi”. Marcello Ienca, autorul studiului ”*Common human rights challenges raised by different applications of neurotechnologies in the biomedical field*” dedică un paragraf aparte cercetării libertății de gândire și de conștiință. Suplimentar, în vederea fundamentării pluridisciplinare a tezelor indicate în teză am apelat la lucrările semnate de S. Medvedev ”*Мозг против мозга. Новеллы о мозге*” și N. Behtereva ”*Магия мозга и лабиринты жизни*”.

În doctrina națională de drept internațional, drept internațional al drepturilor omului lipsesc studii dedicate exclusiv cercetării libertății de gândire în Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Tradițional subiectul este tratat în mod general în lucrările având ca obiect drepturile și libertățile fundamentale ale omului garantate de CEDO, iar acele puține lucrări ale savanților moldoveni în ale căror titluri figurează aspecte ale Dreptului CEDO tratează libertatea de gândire în ansamblu cu celelalte libertăți prevăzute de articolul 9 CEDO: libertatea religioasă și cea a conștiinței. Totodată, nu poate fi neglijat aportul doctrinarilor din Republica Moldova în cercetarea generală și particulară a sistemului CEDO. Printre lucrările semnate de aceștia și care au fost consultate întru redactarea prezentei teze de doctorat menționăm următoarele: teza de doctor habilitat la tema ”*Obligațiile*

pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale” semnată de M. Poalelungi; lucrarea monografică *”Convenția Europeană a Drepturilor Omului: obligații pozitive și negative”* autor Poalelungi M.; *”Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări”* lucrare elaborată de colectivul de autori: Poalelungi M., Sârcu D., Splavnic S., Grimalschi L., Nica A., Dorul O.; teza de doctorat cu tema: *”Garanții constituționale ale exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării”* autorul Nicolai Terzi și lucrarea de doctorat cu tema *”Principiul proporționalității în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului”* semnată de A. Morărescu etc.

În cel de-al doilea paragraf al tezei cu denumirea **”Consacrarea normativă a libertății de gândire”** am analizat calitativ prevederile actelor universale și regionale ce reglementează protecția anumitor categorii de drepturi (civile, politice, sociale etc.), fie anumitor categorii de persoane (copii, refugiați, apatrizi etc).

După cercetarea instrumentelor universale și regionale cu caracter obligatoriu (tratate internaționale), am identificat și analizat actele *soft law* în materia libertății de gândire. În asemenea mod materialul normativ expus a permis crearea unei viziuni clare asupra cadrului normativ în domeniul obiectului prezentului demers științific.

La fel în cadrul acestui paragraf am urmărit să elucidăm cadrul legislativ al statului nostru în materia libertății de gândire, conștiință și religie în vederea determinării compatibilității prevederilor dreptului național cu standardele internaționale în materie. În respectiva unitate de conținut, legislația Republicii Moldova poate fi comparată cu prevederi relevante ale altor state, alese pentru a satisface cerințele prezentării unui studiu comparat. La acest paragraf au fost expuse suplimentar dezvoltări jurisprudențiale ale Curții Constituționale a Republicii Moldova pe terenul libertății de gândire, de exprimare, de religie și libertății de conștiință.

Paragraful 1.3 „Repere jurisprudențiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului în domeniul libertății de gândire” conține repere jurisprudențiale ale forului jurisdicțional de la Strasbourg în materia libertății de gândire, fiind expuse evolutiv principiile generale de drept formulate de CtEDO atunci când reclamanții invocă nerespectarea de către autoritățile statului a libertății de gândire, conștiință și religie.

Deși fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului și Curtea Europeană a Drepturilor Omului într-o serie de cauze în care reclamanții au invocat nerespectarea dreptului la libertatea gândirii nu s-a expus expres asupra conținutului acesteia, am considerat oportun, întru a oferi studiului realizat caracterul de lucrare finalizată, să trecem în revistă inclusiv cauzele unde forul de la Strasbourg s-ar fi putut expune pe marginea conținutului libertății de gândire. Pentru fiecare cauză expusă în prezentul paragraf a fost respectat algoritmul: succintă descriere a evenimentelor

ce au constituit temeiul adresării la CtEDO, raționamentul de care s-a condus CtEDO atunci când adoptă decizia de a respinge cauza pe motiv de inadmisibilitate, fie când declară cerere admisibilă și se expune pe fond. În acest context au fost analizate cauzele: *Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia* (1965); *X. vs. Regatul Unit* (1975); *Arrowsmith vs. Regatul Unit* (1978); *Angeleni vs. Suedia* (1986); *N.F. vs. Italia* (2001); *Pretty vs. Regatul Unit* (2002); *Enver Aydemir v. Turcia* (2016) etc.

Considerăm oportun, în cadrul prezentului paragraf, să ne expunem asupra jurisprudenței mecanismului interamerican de protecție a dreptului la libertatea de gândire, or, aceasta ne va permite identificarea bunelor practici și determinarea cauzelor eșecurilor eforturilor guvernamentale în asigurarea instrumentelor eficiente de protecție a acestei libertăți fundamentale, momente absolut necesare în vederea formulării inițiativelor cu caracter practic la finalul prezentei investigații științifice.

Rezumând, conținutul primului capitol permite crearea unei viziuni globale privind gradul de investigare și reglementare a libertății de gândire în instrumentele universale și regionale. Concluziile formulate la finele primului capitol despre cercetarea insuficientă în doctrina autohtonă de specialitate a libertății de gândire în sistemul CEDO, conțin suplimentar ipotezele de cercetare, ce urmează a fi demonstrate în capitolele 2 și 3.

Capitolul 2 intitulat *Geneza și conținutul libertății de gândire în cadrul mecanismului european de protecție a drepturilor omului instituit de Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, urmare a celor demonstrate în primul capitol, propune abordări conceptuale ale libertății de gândire. Aici au fost propuse conceptele-cheie a lucrării, au fost realizate clasificări necesare întru a dezvălui locul și rolul libertății de gândire în gama drepturilor și libertăților individuale. Capitolul 2 include următoarele unități de conținut: *2.1. Originea, evoluția și esența libertății de gândire*; *2.2. Libertatea de gândire în sensul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului*; *2.3. Obligațiile ce revin statelor în temeiul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului*; *2.4. Concluzii la Capitolul 2*.

Paragraful 2.1 "Originea, evoluția și esența libertății de gândire" demarează cu abordări definitorii și analiză temeinică a originii și evoluției libertății de gândire din perspectiva periodizării istorice. Or, nu poate fi deslușit un concept doctrinar fără a-i cunoaște traseul său istoric. La fel, nu-i pot fi proiectate scenariile viitoare fără a fi luate în considerație aspectele evolutive ale fenomenului abordat în aspect teoretic și practic.

Concepte inerente protecției universale ale drepturilor omului au căpătat contur în lumea postbelică. Anume atrocitățile și consecințele celui de-al Doilea Război Mondial au adus pe ordinea de zi a organismelor internaționale necesitatea instituirii mecanismelor de monitorizare a

drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Elaborarea cadrului normativ universal în domeniu, proiectarea unei arhitecturi instituționale extrem de complexe sub egida ONU, având ca finalitate supravegherea modului în care statele respectă angajamentele asumate prin ratificarea tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului, treptat a dus la scoaterea acestui segment din sfera competenței exclusive a statelor. Astăzi statele nu mai pot invoca competența personală sau teritorială întru a se opune imixtiunii actorilor din afară ce acționează în baza unui mandat internațional care prevede atribuții de monitorizare, cercetare a modului în care sunt transpuse în ordinea juridică internă a statelor standardele universale de protecție a anumitor drepturi, fie a anumitor categorii de persoane.

Fiecare drept, libertate individuală s-a cristalizat conceptual de-a lungul evoluției gândirii filosofice și juridice, inspirându-se la fiecare etapă din acele valori promovate de civilizația umană într-un anumit context istoric.

Gânditorii tuturor timpurilor au încercat să înțeleagă și să definească facultatea desăvârșită a creierului omenesc care este gândirea. În lucrările filozofilor reușim să găsim din cele mai variate răspunsuri la calitatea actului de gândire, fiind raportat la valorile împărtășite de membrii unei societăți la o anumită etapă de dezvoltare a omenirii. Tentativele nu se limitează la abordarea dialectică, în special, în antichitate descoperim o serie de abordări metafizice. Toate se prezintă ca fiind interesante și merită să fie cercetate inclusiv de către mediul academic cu vocație în alte științe decât teologia, filozofia.

În prezentul demers științific, ce nu pretinde a fi exhaustiv la subiectul enunțat mai sus, vom trasa principalele repere în evoluția gândirii umane care, în opinia noastră, au anticipat, iar ulterior au fundamentat consacrarea juridică a libertății de gândire.

Întru a relata despre reflecțiile gânditorilor din *Antichitate*, am apelat în mod esențial la opera lui Platon (*"Phaidros"*, *"Theaitetos"*, *"Phaidon"*) străbătută integral de ideea că legătura dintre trup și suflet este materializată prin gândire. În perioada *Evului Mediu* o serie de constrângeri a împovărat gânditorii. Acest răstimp nu a fost o perioadă a gândirii unice. Biserica veghea asupra respectării dogmelor. Cu toate acestea, în universități – centrele științifice ale acelor timpuri, exista loc pentru dezbateri. Mai mult, primele încercări de a proteja legal libertatea opiniilor, convingerilor, apar anume în această perioadă. Deși conceptual libertatea de gândire, după cum va fi arătat în prezentul studiu, va apărea mai târziu, considerăm că anume personalitățile marcante ale Evului Mediu, Michel de Montaigne, Baruch Spinoza, Voltaire, au determinat importanța și natura acestei libertăți fundamentale, dar și i-au conturat treptat locul în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Din păcate libertatea de gândire nu avea contur precis în urma revoluției franceze, iar textul Declarației drepturilor omului și cetățeanului din 1789 nu conține protecția forului interior, ci a

celui exterior, astfel potrivit prevederilor articolului 10: *”Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege.”* Iar în temeiul articolului 11, comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul din drepturile cele mai de preț ale omului; orice cetățean poate deci să vorbească, să scrie și să tipărească liber, în afara cazurilor prevăzute prin lege, în care va trebui să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăți.

În lucrarea sa *”Despre libertate”* (1859) John Stuart Mill dedică un capitol aparte (Capitolul II) analizei libertății gândirii și a cuvântului. Friedrich Nietzsche în opera sa *”Dincolo de bine și de rău. Prolog la o filozofie a viitorului”* (1886) afirma că gândirea este activitatea și efectul unei ființe concepute drept cauză.

Omenirea secolului XXI este martora timpului nemaicunoscut al dezvoltărilor științelor și tehnologiilor. O provocare în acest sens o prezintă neurotehnologiile. Utilizarea softurilor, dispozitivelor operate de inteligența artificială relevă probleme de ordin etic, în anumite comunități contemporane – aspecte de ordin religios, iar în contextul prezentei investigații științifice – tot mai frecvent pot fi auzite voci ce îndeamnă subiecții dreptului internațional investiți cu capacitatea de a încheia tratate internaționale să purceadă la codificarea oficială a acestui nou segment al activității ființelor umane, având un impact, la moment nedefinit, asupra respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică care își propune să identifice și să disemineze politici publice oportune pentru asigurarea creșterii economice, bunăstării și dezvoltării sustenabile în statele membre, dar și la nivel global, în anul 2021 a realizat un studiu inedit în materia utilizării tehnologiilor de către ființele umane. Acest studiu a avut la bază Recomandarea privind inovarea responsabilă în neurotehnologie, adoptată de Consiliul OCDE la 11 decembrie 2019 la propunerea Comitetului pentru politică științifică și tehnologică (CSTP).

O altă provocare la adresa libertății de gândire în contextul noilor realități considerăm că este manipularea. Or, acest concept, în unele interpretări, este susceptibil să aducă o atingere gravă realizării libertății de gândire. Dificultatea esențială în calificarea unei asemenea ingerințe în forul interior al persoanei rezultă din imposibilitatea determinării legăturii cauzale dintre anumite acțiuni, ideologii promovate de autorități și schimbarea atitudinii sau formarea opiniei persoanei privind anumite evenimente sau fenomene din trecut, prezent sau viitor.

Noile realități, inclusiv acele momente la care ne-am referit în mod expres mai sus, impun adaptarea conținutului Convenției Europene a Drepturilor Omului la raporturile juridice, prezentând o natură diferită și în care sunt antrenați subiecți alții decât cei cunoscuți de autorii textului tratatului internațional din 4 noiembrie 1950, suplinit prin protocoale adiționale.

În *paragraful 2.2 "Libertatea de gândire în sensul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului"* ne-am propus să specificăm aportul adus de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și, în mod particular, de interpretarea jurisprudențială a Curții Europene a Drepturilor Omului în conceptualizarea și dezvoltarea conținutului libertății de gândire. Deși sunt extrem de puține cauze în care Curtea Europeană s-a expus în esență asupra dreptului la libertatea de gândire, am reușit să evidențiem particularitățile acestora.

Paragraful demarează cu analiza juridică a conținutului articolului 9 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În acest context, merită a fi notat faptul că libertatea de gândire nu figurează în lista drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei din alineatul 2 al articolului 15 CEDO de la care nu este permisă nicio derogare în caz de stare de urgență. Prin urmare, raportând la obiectul prezentei cercetări, în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, autoritățile naționale pot lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute la articolul 9 al CEDO, în măsură strictă în care situația o impune și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional. În această situație, statul ce exercită acest drept de derogare, îl va informa pe deplin pe Secretarul General al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate și la motivele care le-au determinat. Statul trebuie, de asemenea, să informeze Secretarul General al Consiliului Europei și asupra datei la care aceste măsuri au încetat a fi în vigoare și dispozițiile CEDO devin din nou aplicabile.

Așa cum au fost formulate și protejate libertățile prevăzute de articolul 9 acestea reprezintă una dintre valorile fundamentale ale "societății democratice" în sensul Convenției.

Analizând conținutul alineatului (1) al articolului 9 din CEDO rezultă că el conține 2 elemente. În primul rând acesta are o dimensiune "internă" (*forum internum*) garantând: libertatea de gândire, de conștiință și de religie". În cel de-al doilea rând, alineatul (1) al articolului 9 conține și un element extern (*forum externum*) recunoscând fiecărei persoane libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv.

Având natură absolută, libertatea de gândire și de conștiință are anumite consecințe practice. Evident, gândurile, dacă nu sunt exprimate, nu sunt accesibile nimănui în afară de gânditor. În același timp convingerile sunt importante persoanei în acea măsură în care ea poate să le exprime.

Autorii Convenției Europene a Drepturilor Omului au înțeles să protejeze libertatea de gândire a unei persoane în forul interior al acesteia, independent de concretizarea și exprimarea ei în convingeri publice.

În *cauza Kjeldsen, Busk Madsen et Pedersen vs. Danemarca*, Curtea a statuat că obligația de a veghea ca informațiile și cunoștințele din programa școlară să fie difuzate în mod obiectiv, critic și pluralist, cu interdicția oricărei îndochinări rezultă nu numai din dispozițiile art. 2 al

Protocolului adițional nr. 1, dar și din dispozițiile art. 8, art. 9 și art. 10 din Convenție, precum și din spiritul ei general, ca instrument internațional destinat a apăra și promova idealurile și valorile unei societăți democratice.

Calitatea de victimă în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (în trecut, în fața Comisiei Europene a Drepturilor Omului) în alegațiile privind încălcarea libertății de gândire, reieșind din însăși natura libertății protejate, poate fi persoana fizică, în temeiul articolului 34 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Estimăm util să menționăm la acest capitol, că fosta Comisie EDO prin decizia sa din 12 decembrie 1988 în *cauza Kontakt-Information-Therapie and Hagen vs. Austria* au recunoscut că libertatea de conștiință, spre deosebire de libertatea de religie, nu poate fi exercitată de persoana juridică.

Spre deosebire de alte drepturi relative, menționate în articolele 8, 10, 11 din CEDO, articolul 2 din Protocolul nr. 4 la CEDO, Curtea realizând testul de proporționalitate, pentru a se pronunța asupra pretențiilor de nerespectare a libertăților protejate de articolul 9, nu va reține argumentul de securitate națională pentru a aprecia legalitatea ingerinței.

Cea mai mare realizare a forului jurisdicțional de la Strasbourg, în opinia noastră, este realizarea exercițiului sensibil și complex de punere în balanță a libertății de gândire și a altor drepturi garantate de Convenție, în așa mod ca aceasta să nu pericliteze scopul și obiectivele acesteia.

În acest paragraf, au fost analizate cele mai substanțiale hotărâri ale CtEDO, ce permit, în viziunea noastră, să fie consolidat, fie direct, fie indirect, conceptul libertății de gândire într-un mod inedit, propriu anume sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului: *cauza Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia*; *cauza Vavrička ș.a. vs. Republica Cehă*; *cauza Bayatyan c. Armenia*, *cauza Bernard și alții vs. Luxemburg* etc.

În cele din urmă, în cadrul celui de-al treilea paragraf al Capitolului 2 intitulat **”Obligațiile ce revin statelor în temeiul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului”** au fost identificate obligațiile pozitive și cea negativă pe terenul libertății de gândire.

Primul paragraf al articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului consacră trei libertăți distincte, și anume libertatea de gândire, libertatea de conștiință și libertatea de religie, care sunt abordate de Curtea de la Strasbourg printr-o prismă unică.

După cum rezultă din conținutul prevederilor Convenției, dar și din clasificarea unanim acceptată a drepturilor fundamentale ale omului, statul, fiind garantul inclusiv al libertății de gândire, conștiință și religie, trebuie să se abțină să intervină în afara limitelor prevăzute de Convenție în procesul de realizare de către beneficiar a libertăților sale fundamentale, dar de

asemenea, să îndeplinească anumite acțiuni întru a permite o valorificare maximă a libertății de gândire, de conștiință și de religie, acestea urmând să devină practice și eficiente.

În teorie, drepturile omului se clasifică, în dependență de gradul de implicare a statului în realizarea de către individ a drepturilor și libertăților fundamentale, în drepturi pozitive și drepturi negative.

Drepturile negative ale omului presupun obligația tuturor celorlalți subiecți, îndeosebi a statelor, să se abțină de orice imixțiuni, nu admit implicarea din afară asupra libertății realizării unui asemenea drept. Drepturile pozitive, din contra, presupun obligația statului de a întreprinde anumite acțiuni, îndreptate spre realizarea drepturilor persoanelor fizice.

Cu toate că termenul de obligație pozitivă este frecvent folosit în deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului, o definiție generală nu a fost elaborată. Totodată, aceasta poate fi ușor reconstituită având în vedere jurisprudența degajată de forul european. Dacă ne referim la structura și caracterele obligațiilor pozitive, urmează să evidențiem că ultimele sunt indivizibile și de fapt presupun îndatoriri fundamentale pentru statele semnatare ce constau în, fie a proteja, fie a îndeplini.

Estimăm util să exemplificăm la acest capitol acțiunile ce urmează a fi întreprinse de către state întru realizarea obligațiilor pozitive pe terenul articolului 9 CEDO.

Autorul M. Poalelungi, realizând o analiză a jurisprudenței Curții de la Strasbourg în materia libertății de gândire, de conștiință și de religie, a identificat o serie de obligații pozitive ale statului. Însă, precum vom vedea în continuare, anume pe terenul libertății religioase statului îi incumbă mai multe obligații pozitive:

- *asigurarea neutralității și imparțialității statului*; Cu mai multe ocazii Curtea a stabilit că în exercitarea puterii sale de reglementare în această materie și în relația cu diverse culte, religii și credințe, statul trebuie să fie neutru și imparțial (Manoussakis și alții c. Greciei, Mitropolia Basarbiei și alții c. Moldovei), și că este incompatibilă cu orice putere de apreciere din partea sa cu privire la legitimitatea credințelor religioase. Curtea ține să sublinieze că nu este permis, în numele libertății religioase, să fie exercitate presiuni abuzive asupra altui cu dorința de a promova convingeri religioase. Totodată, rolul autorităților nu este de a înlătura cauza tensiunii, eliminând pluralismul, însă de a asigura ca grupurile opuse să se tolereze. Acest rol al statului contribuie la asigurarea ordinii publice, păcii religioase și toleranței într-o societate democratică și niciodată nu poate fi concepută ca fiind susceptibilă să diminueze rolul unei credințe sau unei biserici la care aderă istoric și cultural populației unei țări anume.

- *oficializarea unui cult religios*. În cauza Mitropolia Basarbiei și alții c. Moldovei CtEDO a constatat că în condițiile în care statul reclamat nu invocă careva motive întemeiate și concludente pentru a respinge solicitarea unui cult religios de a fi înregistrat, conform restricțiilor

expresie prevăzute de art. 9 para. 2, refuzul în oficializarea unui cult va fi contrar prevederilor Convenției, autoritățile naționale astfel omițând să respecte obligația pozitivă de înregistrare.

- *protecția contra incitării la violență și ură împotriva unei comunități religioase.* În timp ce cei care aleg să-și exercite libertatea de a-și manifesta religia nu se pot aștepta în mod rezonabil să fie scutiți de orice critică, responsabilitatea statului poate fi angajată atunci când credințele religioase sunt opuse sau negate într-o manieră care împiedică pe cei care au astfel de credințe să-și exercite libertatea de a le avea sau de a le exprima. În astfel de cazuri, statul poate fi chemat să asigure realizarea în mod pașnic a dreptului garantat în temeiul articolului 9 pentru titularii acelor convingeri.

În cauza Membrii Congregației din Gdani a Martorilor lui Iehova și alții c. Georgiei în care 96 reclamanți au fost agresați, umiliți și loviți violent în timpul întrunirii, iar lucrările lor religioase au fost confiscate și arse, autoritățile au manifestat indiferență totală și nu au acționat în nici un mod la plângerile reclamanților, Curtea a estimat că prin inactivitatea lor, autoritățile competente nu și-au îndeplinit obligația de a întreprinde măsurile necesare să asigure că grupul de extremiști ortodocși tolerează existența comunității religioase a reclamanților și permite acestora să-și exercite dreptul la libertatea religiei.

- *asigurarea libertății de a-și manifesta religia la locul de muncă.* În cauza Eweida și alții c. Regatului Unit, CtEDO a examinat dacă statul și-a realizat obligațiile pozitive ce-i revin în vederea realizării de către particulari a libertății religioase. Printre reclamanți se număra o însoțitoare de bord a unei companii, căreia, datorită noilor reglementări privind ținuta angajaților, nu i-a fost permisă purtarea la gât a crucii. La evaluarea proporționalității măsurilor luate de o societate privată în ceea ce privește angajatul său, autoritățile naționale, în special instanțele judecătorești, operează cu o marjă de apreciere. Cu toate acestea, Curtea a ajuns la concluzia că, în cazul de față, nu a fost realizat un echilibru just între dorința doamnei Eweida de a-și manifesta credința religioasă și dorința angajatorului de a proiecta o anumită imagine corporativă. Curtea consideră că, deși acest obiectiv a fost fără îndoială legitim, instanțele naționale i-au acordat prea multă pondere. Crucea doamnei Eweida a fost discretă și nu s-a abătut de la aspectul ei profesional. Nu a existat nici o dovadă că purtarea altor articole de îmbrăcăminte religioasă, cum ar fi turbane și hijab-uri, autorizate anterior de alți angajați, a avut vreun impact negativ asupra mărcii sau imaginii companiei British Airways.

Rezumând cele expuse supra, constatăm că libertatea de gândire, de conștiință și de religie impune o serie de obligații pozitive statelor, care fiind generalizate, prezintă următoarele caracteristici:

- în esență, obligațiile pozitive ale statului în materia libertății de gândire, de conștiință și de religie se reduc la îndatorirea fundamentală de a proteja indivizii în procesul de valorificare a

libertăților lor fundamentale;

- obligațiile pozitive în materie se aplică atât în raporturile pe verticală, precum și în raporturile juridice pe orizontală, presupunând o atitudine activă a statului în vederea protecției persoanelor fizice de imixtiunea din partea atât a organelor statale, precum și de acțiunile altor persoane, grupuri de persoane;

- aprecierea realizării obligației pozitive a statului pe terenul articolului 9 deseori presupune realizarea exercițiului logico-juridic de punere în balanță a intereselor concurente: interesului general al societății și interesele individului sau a indivizilor;

- după cum rezultă din jurisprudența Curții de la Strasbourg, reclamantii, solicitând constatarea încălcării libertății de gândire, conștiință și de religie, invocă drepturi fundamentale complementare, Curtea neezitând să se expună, suplimentar articolului 9, pe marginea alegațiilor reclamantilor în temeiul articolelor 6, 8, 10, 11 și 1 Protocolul 1 ale CEDO.

Obligația negativă ce revine autorităților naționale în mod exclusiv în materia libertății de gândire, deși aceasta nu a fost formulată vreodată în jurisprudența CtEDO, și la moment ne vine dificil să ne imaginăm o atare exemplificare practică *in concreto*, potrivit doctrinei obligațiilor negative, va fi formulată astfel: *autoritățile naționale au obligația de a nu interveni / să se abțină de la oricare ingerințe în libertatea de gândire a persoanei.*

Rezumând cele expuse în capitolul 3, constatăm că, deși procesul cognitiv de cunoaștere, numit gândire, este capabil să inducă în eroare, prin procesarea greșită a evenimentelor, legităților naturii, conceptelor științifice, inclusiv a raționamentelor juridice, libertatea de gândire este absolut necesară în vederea evoluției progresive a persoanelor la scară individuală și cea civilizațională.

Dreptul la libertatea de gândire este un drept material, inalienabil cu caracter absolut. Misiunea liderilor de state, funcționarilor internaționali, mediului academic, juriștilor contemporani este de a consolida caracterul absolut al acestei libertăți, condamnând anticipat în baza scenariilor reale sau ipotetice orice imixtiune a autorităților de stat în realizarea pleneră a libertății de gândire.

Capitolul 3 denumit ***Libertatea de gândire în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului*** conține o analiză a locului libertății de gândire în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului și include la fel 4 paragrafe: *3.1. Libertatea de gândire și libertatea de exprimare (forum internum et forum externum); 3.2. Libertatea de gândire – premisă a realizării pleneră a libertății religioase; 3.3. Dreptul la libertatea de gândire și alte drepturi conexe; 3.4. Concluzii la capitolul 3.*

În fiecare paragraf ne-am propus să tratăm interdependența libertății de gândire cu una sau mai multe libertăți/drepturi conexe protejate de Convenție: libertatea de exprimare, libertatea religioasă, libertatea de conștiință, dreptul la respectarea vieții private etc. Anume acest exercițiu

are ca finalitate trasarea distincției nete între libertatea de gândire, pe de o parte, și libertatea de conștiință sau libertatea de religie pe de altă parte. Or, Curtea fiind sesizată cu cereri în care reclamantii pretind violarea acestor libertăți, tradițional le examinează fără a le decela.

În mod firesc, cu excepția definerii doctrinare a conceptelor-cheie, materialul consultat în vederea elaborării par. 1-3 în cea mai mare parte îl constituie hotărârile și deciziile CtEDO.

Paragraful 3.1. Libertatea de gândire și libertatea de exprimare (*forum internum et forum externum*) conține analiza juridică a legăturii dintre două libertăți fundamentale aparținând primei generații a drepturilor omului (drepturi civile și politice), care implică în esență obligații negative ale statului în procesul de realizare de către fiecare individ a conținutului acestor libertăți: libertatea de gândire și libertatea de exprimare.

Deși sunt abordate tradițional împreună de către juriști și filozofi, considerându-se ca parte a întregului, exercitarea lor concomitentă presupunând valorificarea plenară a facultății esențiale a ființei raționale cum este gândirea, vom remarca că natura juridică a acestor libertăți se deosebește categoric.

”Oamenii nu au nicio libertate dacă nu dispun de libertatea de a-și expune gândul” declara la timpul său Voltaire. Această afirmația conține nu doar un conținut filosofic profund, dar și este un concept-cheie a teoriei contemporane a drepturilor omului.

În lucrarea sa ”*A history of freedom of thought*”, autorul J.B. Bury în anul 1913 afirma: ”În prezent, în cele mai civilizate țări, libertatea de exprimare este luată de la sine înțeles și pare un lucru perfect simplu. Suntem atât de obișnuiți cu asta, încât îl privim ca pe un drept natural. Dar acest drept a fost dobândit abia în vremuri destul de recente, iar calea spre dobândirea lui a stat prin lacuri de sânge. Au fost necesare secole pentru a convinge popoarele cele mai luminate că libertatea de a-și publica opiniile și de a discuta toate întrebările este un lucru bun și nu un lucru rău. Societățile umane (există câteva excepții strălucitoare) au fost în general opus libertății de gândire sau, cu alte cuvinte, noilor idei și este ușor de înțeles de ce.”

Cu referire la complementaritatea celor două libertăți fundamentale, autoarea rusă Lucașeva afirmă că ”libertatea de gândire și cea de exprimare sunt o trăsătură firească, înnăscută a omului, legată de atitudinea sa subiectivă față de lumea externă. Dar cea din urmă libertate nu poate fi nelimitată”.

Abordarea acestor libertăți fundamentale ale omului se deosebește de la o regiune geografică la alta. Astfel, în Convenția interamericană a drepturilor omului, libertatea de gândire și libertatea de exprimare sunt prevăzute de un singur articol (art. 13), pe când libertatea de conștiință și cea religioasă sunt prevăzute de alt articol (art. 12). Totodată, după cum rezultă din prevederile articolului 27 din Convenția indicată, în caz de război, de pericol public sau orice altă

situație de criză care amenință independența sau securitatea unui stat parte va fi admisă derogarea de la articolul 13 și nu va fi permisă derogarea de la prevederile articolului 12.

În Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, libertatea de gândire, de conștiință și de religie se conțin în dispozițiile articolului 9, pe când libertatea de exprimare face obiectul de reglementare a articolului 10. Iar potrivit prevederilor articolului 15 al Convenției statelor părți li se permite să deroge de la prevederile, inclusiv, a articolelor citate, în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii.

Este necesar să reiterăm în acest context faptul că dreptul la libertatea de gândire are caracter absolut spre deosebire de dreptul la libertatea de conștiință sau religie. Alin. 2 art. 9 al CEDO determină dreptul statului de a se implica în procesul de a manifesta religia sau convingerile. Subliniem, alin. 2 al art. 9 nu se reglementează capacitatea autorităților de a realiza imixtiunea în exercitarea liberății de gândire de către persoană. Cu alte cuvinte, *forum internum* este protejat juridic plener.

Realizând cercetări pe terenul articolului 10 al CEDO, autorii Poalelungi M. și Pârlog V. consideră absolut justificat că libertatea de exprimare corelează cu alte drepturi convergente. În opinia autorilor indicați, dreptul la libertatea de exprimare nu operează în vacuum, el prezintă legături strânse cu alte drepturi și libertăți consacrate convențional, precum dreptul la un proces echitabil (art. 6), dreptul la viață privată și de familie (art. 8), libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9), libertatea de întrunire și de asociere (art. 11), interzicerea discriminării (art. 14).

Articolul 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, are scopul de a proteja libertatea de gândire chiar în forul interior al persoanei fizice, independent de concretizarea și exprimarea ei în convingeri publice. Totodată, reieșind din specificul acestei libertăți fundamentale, doar în procesul său de exteriorizare a libertății de gândire, autoritățile vor fi ținute de respectarea unui șir de obligații pozitive. Curții Europene a Drepturilor Omului îi revine uneori o misiune complexă și delicată de a pune în balanță, pe terenul articolului 9 al CEDO, interesul particular cu cel public urmărit de autorități. Respectiva abordare a Curții Europene a Drepturilor Omului a fost făcută pe marginea *cauzei Aydin Tatlav vs. Turcia etc.*

Paragraful 3.2. ”Libertatea de gândire – premisă a realizării plene a libertății religioase” readuce în atenție evenimentele din Evul Mediu care au demonstrat legătura intrinsecă profundă dintre libertatea de gândire și libertatea de religie. Întâmplările tragice din trecut ne impun să revenim asupra necesității consacării cadrului juridic relevant și să insistăm asupra conceptualizării obligațiilor pozitive și celor negative ale statelor contemporane în vederea realizării plene de către persoanele fizice a libertăților ce le aparțin de la naștere.

În anul 1600 inchișiția îl arde pe rug pe cunoscutul savant al acelor timpuri Giordano Bruno, care a militat dintotdeauna pentru libertatea de gândire. Bruno, a fost discipolul lui

Copernic și inspiratorul lui Spinoza, în spiritul perfect al Renașterii, el a realizat mai multe: autor al pieselor de teatru, matematician, dar mai presus de toate a fost un spirit liber și curios, gânditor independent. Mai târziu, Galileo Galilei pentru negarea geocentrismului în favoarea heliocentrismului, descris anterior de Nicolas Copernic, a fost condamnat la exil. Procesul lui Galilei a avut repercusiuni la acea epocă asupra altor minți strălucite, care s-au văzut nevoite să renunțe la convingerile pe care le împărtășeau cu toată ardoarea din teama de a nu fi persecutați.

Biserica în perioada medievală se opunea cu vehemență viziunilor progresiste. Ea declara savanții eretici, îi persecuta, iar concepțiile, lucrările lor erau interzise.

Potrivit Raportului raportorului special al Consiliului pentru drepturile omului (ONU) privind libertatea religiei sau a convingerilor ((A/HRC/31/18) o trăsătură comună a ambelor libertăți o constituie protecția necondiționată a *forum internum* – a lumii interne a gândurilor și convingerilor persoanei, iar criteriul determinării limitărilor cu referire la manifestarea lor externă, cu alte cuvinte *forum externum* sunt asemănătoare. Astfel, sunt prezente argumente temeinice de a considera că dreptul la libertatea religiei sau a convingerilor și la libertatea exprimării părerii nu sunt contradictorii, ci sunt asemănătoare după conținut. Însă, astfel de interdependență pozitivă nu exclude conflictele în cazuri concrete, deoarece atunci când aceste drepturi corelează, pot apărea momente discutabile (pct. 7).

Forum internum și *forum externum* urmează a fi examinate ca, continuitate. Oferind protecție necondiționată lumii interioare a fiecărei persoane de la imixtiune din afară, fiind mai protejat în plan juridic, *forum internum* în același timp extinde posibilitățile pentru comunicarea liberă și manifestările externe în cadrul *forum externum*. Cu alte cuvinte, el consolidează libertatea religiei sau libertatea convingerilor în exprimarea în toate aspectele lor, atât intern, cât și cel extern (pct. 22 Raportul special privind libertatea religiei sau a convingerilor).

Majoritatea cauzelor cu care a fost sesizată instanța contenciosului european al drepturilor omului pe marginea art. 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului privesc libertatea religioasă.

O importantă contribuție dezvoltării conținutului juridic al libertății religioase în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului au adus-o actele *soft law* elaborate de organele Consiliului Europei, care, ulterior, sunt invocate de CtEDO în aprecierea alegațiilor reclamanților și poziției Guvernului pe terenul art. 9 al CEDO.

Ne raliem poziției autorilor Poalelungi M., Sârcu D., care consideră că libertatea religioasă prezintă o libertate personală de a avea și manifesta anumite convingeri spirituale (credințe, rituri, culturi și concepții despre viață). Libertatea de religie implică dreptul de a practica/nepRACTICA, manifesta, adera/nu adera, schimba o anumită religie. Titularii libertății religioase sunt, atât credincioșii, cât și necredincioșii, atei, agnosticii, scepticii, persoane indiferente etc.

Analizând jurisprudența Curții de la Strasbourg în materia libertății de gândire, de conștiință și de religie, pot fi identificate o serie de obligații pozitive ale statului. Totodată, anume pe terenul libertății religioase statului îi incumbă cele mai multe obligații pozitive: asigurarea neutralității și imparțialității statului; oficializarea unui cult religios; protecția contra incitării la violență și ură împotriva unei comunități religioase; asigurarea libertății de a-și manifesta religia la locul de muncă; promovarea unui serviciu alternativ pentru persoanele ale căror credință religioasă îi interzice satisfacerea serviciului militar.

Paragraful 3.3. "Dreptul la libertatea de gândire și alte drepturi conexe" conține o analiză a modului în care libertatea de gândire condiționează exercitarea libertății de conștiință. În acest sens a fost analizat conceptul obiecției de conștiință după cum aceasta rezultă din actele adoptate de organele principale ale Consiliului Europei și din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

La fel, în acest capitol am identificat și dezvoltat realizarea dreptului la viață privată în lumina libertății de gândire, conștiință și religie. Un aspect interesant în activitatea CtEDO este modul în care Curtea realizează exercițiului sensibil și complex de punere în balanță a intereselor publice și celor private, în așa mod ca aceasta să nu periclitizeze scopul și obiectivele acesteia. În teza de doctorat am fixat în calitate de sarcină complexă: identificarea modului în care CtEDO apreciază circumstanțele cauzei ce presupune punerea în balanță a interesului public și a celor private ce relevă drepturi convergente: dreptul la viața privată și dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut ocazia să se expună în materia respectării dreptului la viață privată în lumina libertății de gândire, conștiință și religie în *cauza Sodan vs. Turcia*.

Libertatea de gândire are tangență și cu *dreptul la instruire*, reglementat de prevederile art. 2 al Protocolului 1 la CEDO (*cauza Folgerø și alții vs. Norvegia*).

În compartimentul **Concluzii generale și recomandări** au fost expuse corelativ obiectivelor trasate în introducere rezultatele investigațiilor științifice realizate.

Lucrarea, întru a pretinde a fi considerată având caracterul unui studiu finalizat în domeniul științelor juridice, conține o serie de recomandări menite să sporească gradul de protecție pe care autoritățile statale, inclusiv cele din Republica Moldova, o pot oferi particularilor. La acest din urmă compartiment am readus în discuție momente expuse în Capitolele II și III, în special, ideea de a revedea libertatea de gândire în lumina noilor aplicații ale științei și tehnologiilor. Ideile expuse au îmbrăcat forma propunerilor *de lege ferenda*.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În anul 1600 Giordano Bruno, primul martir al științei, este ars pe rug pentru ideile sale care contraveneau dogmelor. 422 ani mai târziu, prin prezenta lucrare științifică elaborată în cadrul unui centrul științific universitar în același spațiu geografic noi ne permitem ferm să criticăm experiența istorică odioasă a omenirii, dar și dogme, norme morale și inclusiv norme juridice, toate acestea luând forma discursului liber fie el politic, fie academic.

Gândirea liberă se află la originea tuturor obiectelor, factorilor și evenimentelor de origine antropogenă ce pot fi observate astăzi pe Terra și în spațiul extraatmosferic. Știința, cultura, religia, politica sunt produse ale gândirii libere. De la tezele expuse în prezenta lucrare de doctorat și până la hârtia sau suportul digital folosite pentru materializarea conținutului lucrării sunt toate produse ale gândirii libere.

Timp de peste 4 secole omenirea a realizat necesitatea și importanța consacării libertății gândirii atât la scară individuală, cât și cea colectivă, asigurându-se de includerea conceptului juridic în întreg instrumentarul normativ de care dispune.

Începând cu sec. XX în dreptul internațional al drepturilor omului, în constituțiile statelor libertatea de gândire este înscrisă în calitate de drept natural al persoanei, ce presupune corelativ obligația negativă a statului de a nu comite ingerințe în acest proces lăuntric de formare a propriilor aprecieri despre fenomenele și evenimentele din lumea externă.

Așa cum am constatat în Capitolul II al prezentei lucrări, gândirea conturează sfera de autodeterminare a persoanei unde nu poate fi admisă imixtiunea din afară. Totodată, libertatea de gândire, având caracter absolut, presupune neapărat interdicția la adresa autorităților de a impune persoana să renunțe la propriile gânduri.

Propusă și conceptualizată științific și metafizic de către reprezentanții diferitor profesii și oamenii de știință din domeniul medicinei, dreptului, filozofiei libertatea de gândire se prezintă astăzi în calitate de condiție *sine qua non* a oricărei societăți ale cărei membri inspirați din valorile liberalismului promovează ideile democrației, caracterului înnăscut al drepturilor omului - premise esențiale pentru crearea și existența statului de drept. Mai mult, libertatea de gândire este astăzi unul din principiile stabilirii relațiilor viabile între persoana fizică și stat.

Prin *libertatea de gândire* urmează să înțelegem o libertate naturală, personală, având caracter absolut, inerentă dezvoltării ființei umane ce presupune dreptul acesteia de a-și forma propriul sistem de valori spirituale (gânduri, sentimente, emoții, convingeri), de a da aprecieri evenimentelor și fenomenelor din lumea înconjurătoare fără imixtiune din afară.

La momentul elaborării prezentului studiu libertatea de gândire devine preocupare a profesioniștilor în domeniul dreptului, în esență, în măsura în care individul își exprimă gândurile,

acestea luând adesea și forma propriilor sale acțiuni.

Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale – instrument juridic progresist adoptat în anul 1950 demonstrează în cei peste 70 de ani de aplicare o viabilitate și flexibilitate inedită în instrumentarul juridic universal și regional în domeniul drepturilor omului.

Nebănuite sunt scenariile ce pot apărea în viața de zi cu zi a persoanelor aflate sub jurisdicția celor 46 state membre ale Consiliului Europei, părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Respectiv, sunt absolut impredictibile, complexe și diferite raporturile generate de aceste scenarii ce servesc drept fundament factologic al adresării persoanelor Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Astăzi, Curtea se pronunță în sfere net avansate celor trăite de autorii textului Convenției.

Noile realități impun obligații pozitive la adresa statelor. În special ne referim la noile dezvoltări, aplicații ale științelor și tehnologiilor. Acestea necesită un răspuns prompt din partea autorităților luând forma cadrului normativ aplicabil regimului sistemelor de inteligență artificială ce ar avea un impact asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Așa cum a fost demonstrat în prezenta lucrare de doctorat, este necesar în condițiile lumii contemporane, în sistemul dreptului internațional al drepturilor omului, în sistemele naționale de protecție a drepturilor fundamentale să fie conceptualizată și reglementată instituția ”neurodrepturilor” cuprinzând *ab initio* dreptul la viață privată mentală, dreptul la liberul arbitru, dreptul la integritatea mentală.

Curții Europene a Drepturilor Omului i-a revenit un rol esențial în interpretarea conținutului libertății de gândire. Astăzi, datorită practicii CtEDO, instanțele naționale dispun de repere importante atunci când urmează să identifice echilibrul just între interesele concurente ce formează conținutul drepturilor și libertăților fundamentale convergente în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Concluzionăm că Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin interpretările oferite la diferite etape de dezvoltare a societății europene, a determinat conținutul juridic al libertății de gândire și prin aceasta a instituit o protecție eficientă supranațională a acestei libertăți fundamentale a ființei umane.

În pofida faptului că astăzi tratatele internaționale universale și regionale reglementează în mod expres libertatea de gândire, procesul de realizare a acesteia în practică lasă mult de dorit.

În mod ideal, valorificarea acestei libertăți fundamentale de fiecare individ în parte presupune existența unui mediu, realizat în esență prin obligația negativă a autorităților, în care indivizilor nu le este impusă viziunea statului privind anumite fenomene și evenimente ce au loc în societate.

Totodată, în acest context, nu putem face abstracție de la faptul că este dificilă reglementarea modului în care indivizii realizează dreptul la libertatea de gândire. Or, la moment, emoțiile, convingerile, trăirile, doleanțele individului atât timp cât nu sunt verbalizate, fie nu sunt întreprinse acțiuni în sensul exprimării acestora, nu pot fi constatate, monitorizate, verificate. Aceste momente ar putea constitui obiectul unor investigații suplimentare la subiectul libertății de gândire, în special, în lumina noilor descoperiri științifice în domeniul tehnologiilor și științelor medicale.

Rezultatele prezentei investigații științifice expuse supra au contribuit la soluționarea **problemei științifice importante soluționate în teza de doctorat** și anume: stabilirea unui concept clar al libertății de gândire, determinarea locului și rolului libertății de gândire în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, având drept scop eliminarea confuziilor ce însoțesc conținutul acestei libertăți fundamentale în teoria și practica dreptului, fapt ce conduce în final la elaborarea propunerilor *de lege ferenda* întru adoptarea unui cadru normativ viabil adaptat la standardele internaționale și excluderea erorilor judiciare.

Rezumând cele expuse în conținutul prezentei lucrări științifice, întru a valorifica practic rezultatele investigației teoretice realizate, venim cu o serie de **recomandări**, pe care le apreciem ca fezabile și, mai mult, necesare a fi întreprinse în vederea realizării eficiente a prevederilor legislative naționale în domeniul libertății de gândire:

- Instanțele naționale urmează să interpreteze și să aplice principiile generale de drept stabilite de instanța de la Strasbourg în domeniul libertății de gândire nu în mod aparte, ci respectând sinergia Convenției Europene a Drepturilor Omului, acel instrument viu care se află în continuă dezvoltare, adaptându-se cu ușurință noilor realități, grație interpretărilor oferite de Înalta Curte de la Strasbourg. După caz, judecătorul național va realiza exercițiul complex de a pune în balanță interese concurente, cu condiția păstrării valorilor unei societăți democratice (pluralism, toleranță, respectarea demnității umane).

- Cu titlu de recomandare *de lege ferenda* estimăm oportun să fie modificată dispoziția articolului 32 din Constituția Republicii Moldova, care la moment garantează libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil doar cetățenilor Republicii Moldova. În noua redacție, articolul 32 alineatul 1 al Constituției Republicii Moldova va avea următorul conținut: ”*Oricărei persoane îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.*” În asemenea redacție, prevederea constituțională va fi conformă principiului universalității drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar și prevederilor tratatelor internaționale în materia drepturilor omului la care Republica Moldova este parte.

- O altă propunere *de lege ferenda*, ține de amendarea conținutului *Legii nr. 125 din 11.05.2007 privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie*. Deși adoptarea acestei legi a constituit un eveniment important prin care statul nostru a demonstrat o dată în plus atașamentul față de valorile unei societăți democratice, în spiritul valorilor europene, în lumina rezultatelor prezentului demers științific, se constată că conținutul acesteia nu corespunde realității obiective. La elaborarea actului normativ indicat, legiuitorul a preconizat să reglementeze toate cele trei libertăți ce protejează forul intern al persoanei, în final, însă, s-a rezumat la evocarea libertății religioase și într-o măsură nesemnificativă a fost reglementată libertatea de conștiință. Din păcate, această lege organică nu reglementează și libertatea de gândire în conținutul său pur. În acest context, recomandăm modificarea conținutului legii indicate după cum urmează:

Articolul 2 să fie suplinit cu următorul conținut: *”libertatea de gândire - libertate naturală, având caracter absolut, inerentă dezvoltării ființei umane ce presupune dreptul persoanei fizice de a-și forma propriul sistem de valori spirituale (gânduri, sentimente, emoții, convingeri), de a da aprecieri evenimentelor și fenomenelor din lumea înconjurătoare fără imixtiunea directă sau indirectă a autorităților.”* Precizăm că imixtiunea directă a autorităților ar presupune impactul neurotehnologiilor asupra facultății superioare a creierului uman cum este gândirea. Imixtiunea indirectă presupune manipularea la care recurg factorii de decizie pentru a forma opinia publică. În cel din urmă caz, se recomandă elaborarea de prescripții normative în vederea instituirii unui ”filtru al libertății de gândire”. Acest instrument urmează a fi utilizat în vederea analizării conținuturilor emisiunilor, comunicatelor mass media întru a exclude propaganda mesajelor convenabile partidelor politice, impunerea curentelor ideologice/religioase, promovarea anumitor programe sau produse. Or, o societate democratică presupune diversitate politică și ideologică, pluralitate de opinii și protecția liberului arbitru.

- În calitate de ipoteză pentru cercetări ulterioare pe terenul libertății de gândire, conexe prezentului studiu, estimăm util să recomandăm analiza conținutului juridic al unei noi libertăți fundamentale a persoanei fizice cum este libertatea academică (libertatea de cercetare) ca fiind o libertate ce rezultă, *inter alia*, din interacțiunea libertății de gândire cu cea de exprimare.

4. LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE

1. SUVAC S. Evoluția ideilor despre libertatea de gândire. Abordare filozofico-juridică. În: Revista Studii Juridice Universitare, Nr. 1, Anul 2021, p.159-166.
2. POALELUNGI M., SUVAC S. Libertatea de gândire și libertatea de exprimare. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. În: Revista Administrarea Publică, Nr. 3, Anul 2021, p. 57-65.
3. SUVAC S. Realizarea dreptului la viață privată în lumina libertății de gândire, conștiință și religie. Interpretări jurisprudențiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului. În: Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională ”Integrare prin cercetare și inovare”, Universității de Stat din Moldova, Chișinău, 10-11 noiembrie 2021, p.204-207.
4. SUVAC S. Содержание права на свободу мысли в практике Европейского Суда по Правам Человека. В: Конституційний дизайн: від макро до мікро рівня. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції, Харків, 19 червня 2020 року, с.156-157.
5. POALELUNGI M., SUVAC S. Correlation of freedom of thought, conscience and religion and freedom of expression in the case-law of the European Court of Human Rights. În: Materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională "Asigurarea expertizei științifice ale politicilor naționale ca unul din obiectivele esențiale ale centrelor de cercetare", 16 octombrie 2020, ULIM. Chișinău: 2022, p.18-22.
6. SUVAC S. Libertatea de gândire în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului. În: Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale „Teoria și Practica Administrării Publice”. Chișinău, 22 mai 2020, p.253-255.
7. SUVAC S. Obligațiile pozitive ale statului în materia libertății de gândire, de conștiință și de religie. Repere jurisprudențiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului. În: Materialele Conferinței naționale cu participare internațională "Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective" ediția a treia. Bălți, 21-22 iunie 2019, p.461-464.
8. SUVAC S. Noțiunea de ”gândire” în sensul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului. În: Culegere de articole științifice ale Conferinței internaționale științifico-practice, ediția a IV-a, Academia de Administrare Publică, Chișinău, 21 decembrie 2018, p.386-388.
9. SUVAC S. Cadrul normativ internațional în materia libertății de gândire. În: Revista Institutului Național al Justiției, Nr.3(46), Anul 2018, p.51-54.

Adnotare

la teza de doctor în drept a dlui Suvac Sergiu

”Libertatea de gândire în contextul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului și al jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului”

Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, 2022

Structura tezei: Lucrarea de doctorat conține introducerea, 3 capitole însumând 12 paragrafe, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 185 de titluri, 141 de pagini text de bază.

Cuvinte-cheie: gândire, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, drept internațional al drepturilor omului, *forum internum*, *forum externum*, libertate de gândire, obligație pozitivă, obligație negativă.

Domeniul de studiu: Lucrarea de doctorat se prezintă ca o cercetare științifică în domeniul Dreptului internațional al drepturilor omului, ramură a Dreptului internațional public, dar și în domeniul Dreptului Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Scopul prezentei lucrări îl constituie cercetarea profundă și multiaspectuală a libertății de gândire în sistemul CEDO în calitatea sa de libertate fundamentală a omului cât și în calitate de instituție juridică.

Obiectivele cercetării în lumina scopului fixat sunt următoarele: definirea libertății de gândire; stabilirea cadrului normativ internațional și cel național în materia libertății de gândire; cercetarea libertății de gândire în contextul altor drepturi garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului; determinarea obligațiilor pozitive și negative ale statului pe terenul articolului 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Noutatea și originalitatea științifică rezultă din cercetarea inedită în doctrina autohtonă de drept internațional al drepturilor omului și dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului a libertății de gândire în baza celor constatate și deduse de instanța de la Strasbourg. Originalitatea investigației realizate rezultă suplimentar din abordarea filosofică și juridică a libertății de gândire, dar și din concluziile formulate în final.

Rezultatul/rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante. Cercetarea realizată contribuie la soluționarea problemei științifice exprimate prin stabilirea unui concept clar al libertății de gândire, determinarea locului și rolului libertății de gândire în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, având drept scop eliminarea confuziilor ce însoțesc conținutul acestei libertăți fundamentale în teoria și practica dreptului, fapt ce conduce în final la elaborarea propunerilor *de lege ferenda* întru adoptarea unui cadru normativ viabil adaptat la standardele internaționale și excluderea erorilor judiciare.

Semnificația teoretică rezidă în cercetarea ce pretinde a fi exhaustivă a materialului doctrinar autohton în domeniu, invocarea studiilor pertinente semnate de teoreticienii din România, Federația Rusă, SUA, Republica Franceză, Regatul Unit al Marii Britanii etc., cu referire la interpretarea standardului convențional, jurisprudențial în materia libertății de gândire, identificarea curenților în procedura aplicării acestora la scară națională și, în final, eliminarea lor în temeiul soluțiilor formulate.

Valoarea aplicativă a tezei. Lucrarea poate servi drept suport doctrinar pentru curriculumurile cursurilor universitare Dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului, Protecția juridică a drepturilor omului, Drept constituțional. La fel, materialul științific expus poate fi consultat de beneficiarii Institutului Național al Justiției în vederea însușirii dreptului material al Convenției Europene a Drepturilor Omului, subiect abordat în cadrul formării inițiale și celei continue.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigației științifice au fost prezentate și supuse dezbaterilor în cadrul forumurilor științifice din țară și din afara Republicii Moldova. O parte din rezultatele cercetărilor realizate au fost expuse în revistele de specialitate acreditate. Fiind adresată tuturor celor interesați de natura și conținutul libertății de gândire, recomandările expuse la final pot fi consultate în special de actorii procesului legislativ în vederea sporirii protecției oferite persoanelor fizice pe terenul acestei libertăți fundamentale.

ANNOTATION

to the doctoral thesis of Mr. Suvac Sergiu

"Freedom of thought in the context of Article 9 of the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court of Human Rights"

Free International University of Moldova, Chisinau, 2022

Thesis structure: introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography consisting of 185 titles, 141 pages of basic text.

Key words: thinking, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, international human rights law, *forum internum*, *forum externum*, freedom of thought, positive obligation, negative obligation

Study domain: The doctoral dissertation is presented as a scientific research in the field of international human rights law, a branch of international public law, but also in the field of the Law of European Convention on Human Rights.

Target of the work: is the deep and multiaspectual research of freedom of thought in the ECHR system as a fundamental human freedom and as a legal institution.

Objectives: arising from the set goal are the following: defining freedom of thought; establishing the international and national regulatory framework on freedom of thought; exploring freedom of thought in the context of other rights guaranteed by the European Convention on Human Rights; determining the positive and negative obligations of the state in the field of Article 9 of the European Convention on Human Rights.

The novelty and the scientific originality of the obtained results from the original research in the national doctrine of international human rights law and the law of the European Convention on Human Rights of freedom of thought based on what was found and deduced by the court in Strasbourg. The originality of the investigation results additionally from the philosophical and legal approach to freedom of thought, but also from the conclusions formulated at the end.

The result (s) obtained that contribute to solving an important scientific problem. The research contributes to solving the scientific problem expressed by establishing a clear concept of freedom of thought, determining the place and role of freedom of thought in human rights system with the aim of eliminating the confusion that accompanies the content of this fundamental freedom in the theory and practice of law. when elaborating the *lege ferenda* proposals for the adoption of a viable normative framework adapted to the international standards and the exclusion of judicial errors.

The theoretical significance lies in the research that claims to be exhaustive of the local doctrinal material in the field, invoking the relevant studies signed by theorists from Romania, Russian Federation, USA, French Republic, United Kingdom, etc., with reference to the interpretation of the conventional, jurisprudential standard. in the field of freedom of thought, the identification of shortcomings in the procedure for their application at national level and, finally, their elimination on the basis of the solutions formulated.

The applicative value of the thesis. The paper can serve as a doctrinal support for the curricula of university courses Law of the European Convention on Human Rights, Legal protection of human rights, Constitutional law. Likewise, the exposed scientific material can be consulted by the beneficiaries of the National Institute of Justice in order to acquire the information on the subject of the material law of the European Convention on Human Rights, a subject approached in the initial and continuous training.

The implementation of scientific results: The results of the scientific investigation were presented and debated in scientific forums in the country and outside the Republic of Moldova. Some of the research results were presented in accredited journals. Addressed to all those interested in the nature and content of freedom of thought, the recommendations set out at the end can be consulted especially by the actors of the legislative process in order to increase the protection offered to individuals in the field of this fundamental freedom.

SUVAC SERGIU

**LIBERTATEA DE GÂNDIRE ÎN CONTEXTUL ARTICOLULUI 9 AL
CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ȘI AL
JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI**

**SPECIALITATEA 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN
PUBLIC**

REZUMATUL
tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar:

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar digital.

Tiraj: 50 ex.

Coli de tipar: 1,73

Tipografia: ULIM
